DOI: https://doi.org/10.66858/sviu.2026.31.4
УДК 343.5(=430):(477)«1941/1945»

***Володимир Гінда*[1]**,
к.і.н., с.н.с. відділу воєнно-історичних досліджень,
Інститут історії України НАН України
(Київ) Україна, ginda@ukr.net
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8373-148X

РОМАНТИЧНІ СТОСУНКИ СОЛДАТІВ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ З НІМЕЦЬКИМИ Й АВСТРІЙСЬКИМИ ЖІНКАМИ: МАЛОВИВЧЕНА СТОРІНКА НІМЕЦЬКО-РАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ

Анотація. Мета *розвідки — проаналізувати романтичні стосунки військовослужбовців Червоної армії з німецькими й австрійськими жінками. Зумовлені метою завдання полягають у з'ясуванні природи таких відносин, автор намагається пояснити ставлення до них суспільства, радянської влади, військових, прослідкувати долю шлюбів та їх вплив на подальше життя.* ***Методологія.*** *Стаття ґрунтується на принципах історизму, системності, науковості, логічності й об'єктивності. Також використані методи історичного аналізу, джерелознавчий, аналітичний і дедуктивний, застосовані напрацювання наукових шкіл історії повсякдення, воєнної антропології, психології, соціальної історії; значна роль відводиться міждисциплінарному підходу.* ***Наукова новизна дослідження.*** *На основі спогадів учасників і свідків німецько-радянської війни зроблено спробу системного аналізу романтичних взаємин солдатів Червоної армії з австрійками та німкенями. Показані соціальні, психологічні фактори і чинники, які спричиняли до стосунків, проаналізована їх природа з точки зору воєнного повсякдення, психології та філософії.* ***Висновки.*** *Кохання між червоноармійцями і представницями ворожого табору в роки німецько-радянської війни було поширеним явищем. Радянська держава забороняла ці відносини аргументуючи це тим, що іноземки були шпигунками. До військових, які одружилися, вживали санкції різного рівня суворості: змушували розірвати шлюб,*

---

[1] © This article is licensed under the Creative Commons — Attribution — ShareAlike 4.0 (CC BY-SA 4.0) license.

Ця стаття розміщена у відкритому доступі на умовах ліцензії Creative Commons «Із зазначенням авторства — Поширенням на тих самих умовах 4.0» (CC BY-SA 4.0).

відправляли до СРСР, позбавляли звань, посад або переводили в інші військові частини. Тих, хто вдавався до спроби втекти з дружинами у західні зони окупації, засуджували до виправно-трудових таборів, інкримінуючи обвинувачення за «зраду Батьківщини». Однозначно негативно до взаємин ставилося й німецьке суспільство, яке сприймало військовослужбовців Червоної армії як окупантів; здебільшого не сприймали вибір своїх доньок батьки. Романтичні стосунки червоноармійців із німкенями й австрійками в абсолютній більшості не мали майбутнього — пари були розлучені під тиском держави, рідних чи суспільства; прожити щасливе сімейне життя поталанило лише тим, хто зумів втекти в західні зони окупації.

Ключові слова: *німецько-радянська війна, Червона армія, червоноармійці, німецькі жінки, кохання, одруження, суспільство, держава.*

Кохання і війна — дві абсолютно різні стихії, які, здавалося б, не можуть перетинатися. Але якщо проаналізувати спогади, мемуари й архівні документи учасників німецько-радянської війни, то стає очевидним, що романтичні стосунки в той період були не менш поширені, ніж можна було б очікувати. Вони превалювали в повсякденні солдатів. Утім, одна справа любити свою співвітчизницю чи співвітчизника, інша — представника ворожого табору. Взагалі, любовні взаємовідносини з ворогом — дуже складне та контроверсійне для будь-якого суспільства чи держави явище. Із війни у війну ці романи повторюються, та ніхто не може чітко пояснити їх природу і, враховуючи людську індивідуальність, скоріше за все, не зможе. Ми можемо говорити лише про особистісні, філософські, соціокультурні, психологічні чинники, які в певні моменти підштовхують людей до таких почуттів, але вони ніколи не вважатимуться однозначними, бо не є однаковими для тих чи інших пар.

Романтичні зв'язки військових Червоної армії з німецькими й австрійськими жінками не були у фокусі досліджень радянських істориків, бо дисонували зі стандартами офіційної пам'яті про війну та не сприймалися повоєнним суспільством. Наразі ця тема не порушується дослідниками пострадянської доби переважно через відсутність доступу до необхідних джерел і небажання обговорювати інтимне життя ветеранів. Вона зазвичай маркується як «вузька», «несерйозна» або «ненаукова». У західноєвропейській історіографії проблема відображена переважно з феміністичних позицій гендерної нерівності. Так, австрійська історикиня Б. Штельцель-Маркс у своїй роботі «Сталінські солдати в Австрії: погляд зсередини на радянську окупацію, 1945–1955» розкрила тему взаємин червоноармійців

з австрійськими жінками[2]. Спираючись на місцеві архівні джерела, наративний матеріал та інтерв'ю жінок, вона показала різноманітні аспекти таких романів, але основний акцент в її дослідженнях зроблений на подальших долях австрійок і дітей, народжених від радянських солдатів[3]. Угорська дослідниця А. Пето звертала на це увагу угорського суспільства[4]. Німкеня Р. Мюльхойзер вивчала відносини німецьких солдатів із радянськими жінками[5]. Шлюбам з іноземцями присвячені роботи російських дослідниць О. Чуракової[6] та Н. Аблажей[7]. Так, О. Чуракова у своїй статті аналізує репресії радянської влади проти жінок, які вийшли заміж за іноземців у 1940-50-х роках, долю цих шлюбів, депортації жінок і дітей, примусові розлучення. Історикиня зауважує, що ці радянські жінки розглядалися правоохоронними органами СРСР як зрадниці та шпигунки. Вона не торкається зв'язків червоноармійців з іноземками, але, як показує наведений нами матеріал, ставлення до них радянської влади було аналогічним. Н. Аблажей досліджувала шлюби з іноземцями радянських людей, які опинилися за кордоном (остарбайтери, військовополонені), як одну із стратегій неповернення до СРСР після Другої світової війни. Питання військових регулярної армії авторка уникає, зосереджуючись на репатріантах.

Зв'язки українських жінок із солдатами Вермахту та червоноармійців з іноземками порушував автор цього дослідження у монографії «Інтимні стосунки та сексуальне насильство під час німецько-радянської війни в

---

[2] *Stelzl-Marx B.* Stalins Soldaten in Osterreich. Die Innensicht der sowjetischen Besatzung 1945–1955. Wien–München: Böhlau Verlag; Oldenbourg Verlag, 2012. 896 S.

[3] *Stelzl-Marx B.* «Ich bin stolz, ein Besatzungskind zu sein» Resilienzfaktoren von Nachkommen sowjetischer Soldaten in Österreich, in: Elke Kleinau & Ingvill C. Mochmann (Hg.), Kinder des Zweiten Weltkrieges — Stigmatisierung, Ausgrenzung und Bewältigungsstrategien. Frankfurt — New York 2016, S. 73–92; *Eadem.* Die unsichtbare Generation. *Wiener Zeitung* Nr. 180 vom 15.09.2012. S. 37

[4] *Пето А.* Насилие и молчание. Красная армия в Венгрии во Второй Мировой войне. Stuttgart: ibidem-Verlag, 2023, 275 с.

[5] *Mühlhäuser R.* Eroberungen: Sexuelle Gewalttaten und intime Beziehungen deutscher Soldaten in der Sowjetunion 1941–1945 Hamburger Edition 2010, 416 S.; *Eadem.* «Diskriminiert, als sei es ein Negerbastard» Der Nationalsozialistische Blick auf die Kinder deutscher Soldaten und einheimischer Frauen in den besetzten Gebieten der Sowjetunion (1942–1945). *WERKSTATT Geschichte.* 2009. Heft 51. Klartext Verlag, Essen. S. 43–55.

[6] *Чуракова О.* Заложницы «большой политики». Браки, «осложненные иностранным элементом», в СССР в 40–50-е годы XX века. *Проблемы истории массовых политических репрессий в СССР. 1953–2013: 60 лет без Сталина. Материалы VIII Международной научной конференции*. Краснодар, 2013. С. 78–80.

[7] *Аблажей Н.* «Замужем за иностранцем…: шанс на невозвращение в послевоенный СССР». *Новейшая история России.* 2021. Т. 11. №4. С. 1045–1062.

окупації і на фронті»[8]. Побіжно про це явище в Австрії, в контексті взаємин солдатів Червоної армії з австрійським населенням, згадує українська дослідниця О. Куцька[9]. Наразі це практично всі дослідження з окресленої нами теми.

Підґрунтям для написання статті були наративні джерела учасників німецько-радянської війни, де особисті взаємини передані безпосередніми учасниками або свідками тих подій. Вони дали можливість поглянути на предмет дослідження з боку людських психоемоційних переживань, а не сухої офіційної військової документації.

Хронологічні рамки дослідження стосуються першого етапу окупації Радянським Союзом Австрії та Німеччини — це 1945–1947 рр., який характеризувався завершенням бойових дій і встановленням радянського військового управління. Щоб уникнути тавтології, автор вживає у статті термін «іноземки», маючи на увазі австрійок і німкень.

За час німецько-радянської війни через лави Червоної армії пройшли понад 30 млн чоловіків і від 600 тис. до одного мільйона жінок[10]; зрозуміло, що відносини між такою масою людей обох статей призводили до різноманітних романтичних пригод і кохання. Аналогічна ситуація склалася, коли Червона армія окупувала Німеччину та країни Східної Європи. На територіях цих держав були розгорнуті великі військові гарнізони радянських збройних сил. Наприклад, лише в Австрії після капітуляції Німеччини союзні армії розмістили близько 700 тис. солдатів, майже 400 тис. із них становили військові Червоної армії. На кінець 1945 року їх чисельність зменшилася до 180 тис., а на початок 1946 р. — до 150 тис[11]. Присутність червоноармійців була у всіх сферах життя цих країн, тому обмежити їх контакти з місцевим населення було нереально. Це спілкування нерідко призводило до виникнення симпатії між місцевими жінками і військовими, тим більше, що в Австрії та Німеччині через величезні втрати на фронті відчувався брак чоловіків.

Почуття до радянських солдатів-окупантів (як власне і до німецьких жінок) — важка тема для західного суспільства, яка не була приводом для гордості[12]. Не в

---

[8] *Гінда В.* Інтимні стосунки та сексуальне насильство під час німецько-радянської війни в окупації і на фронті. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2021. 409 с.

[9] *Куцька О.* Взаємовідносини червоноармійців з місцевим населенням в ході бойових дій радянських військ на території Австрії наприкінці Другої світової війни. *Етнічна історія народів Європи.* 2017. Вип. 55. С. 77–85.

[10] *Петрова Н.* Женщины Великой Отечественной войны. Москва: Вече, 2014. С. 4.

[11] *Куцька О.* Взаємовідносини червоноармійців з місцевим населенням в ході бойових дій радянських військ на території Австрії... С. 80.

[12] *Петo А.* Насилие и молчание… С. 137, 138

захваті від таких взаємин були всі: керівництво радянської держави, військове командування, німецьке суспільство, батьки та законні дружини радянських офіцерів. Закохані зазвичай потрапляли в турбулентну ситуацію, коли весь світ не розумів, не дозволяв, не сприймав і засуджував їх. Вони залишалися наодинці зі своїми бажаннями жити спільно, створивши сім'ю. Єдиним виходом була втеча в західні зони окупації або інші західноєвропейські країни, попередньо порвавши всі контакти з рідними та країною.

На початку 1945 р. радянські офіцери почали надсилати воєнному керівництву Червоної армії прохання про одруження з іноземками, але замість розуміння, наштовхнулися на категоричний спротив. Тут маємо зауважити, що близькі стосунки з австрійками і німками в абсолютній більшості мали представники офіцерського складу, а не рядового. Справа в тому, що в ранній період перебування Червоної армії в Німеччині та Австрії важко було знайти приміщення для розквартирування всього контингенту, тому рядовий склад переважно жив у колишніх німецьких казармах, таборах для військовополонених, школах, а офіцерський — зазвичай розташовувався в приватних будинках[13], що сприяло знайомству з доньками господарів. Вони також могли вільно перебувати поміж місцевого населення, на відміну від рядових. Також їх соціальний статус більше приваблював жінок і дівчат.

Партійна верхівка СРСР відреагувала на це однозначно заборонивши шлюби з іноземками, а подібні випадках назвала «притупленням пильності та патріотичних почуттів». У такий спосіб радянська держава прагнула відгородити своїх громадян від тісних контактів з європейцями, аби ті не похитнули світоглядні переконання радянських військовослужбовців, а капіталістичні ідеї та уклад життя не пропагувалися ними після повернення до дому. Відповідно до цих політико-ідеологічних засад всім фронтам була розіслана постанова яка чітко визначала позицію радянської держави: «На адресу Центру продовжують надходили заяви від офіцерів діючої армії з проханнями санкціонувати шлюби з жінками іноземних держав … у політико-виховній роботі звернути увагу на глибоке роз'яснення недопущення подібних актів з боку офіцерів Червоної армії. Пояснити всьому офіцерському складу, який не розуміє безперспективності таких шлюбів, недоцільність одруження на іноземках, аж до прямої заборони, і не допускати жодного випадку»[14]. Щоправда, на законодавчому рівні

---

[13] *Куцька О.* Взаємовідносини червоноармійців з місцевим населенням в ході бойових дій радянських військ на території Австрії…С. 80.

[14] Цит. за: *Богомолов В.* Жизнь моя, иль ты приснилась мне? *Наш современник.* 2005. № 10–12. URL: http://militera.lib.ru/prose/russian/bogomolov_vo/04.html (дата звернення: 10.03. 2026).

Президія Верховної Ради СРСР заборонила ці шлюби пізніше указом від 15 лютого 1947 р., а «винних» у контактах з іноземкою чи іноземцем могли засудити до ув'язнення за 58-ю статтею («антирадянська агітація»)[15]. Офіційно заборона пояснювалася піклуванням про радянських жінок. В указі наголошувалося: «Жінки, які вийшли заміж за іноземців та опинилися за кордоном, в незвичних умовах відчувають себе погано і піддаються дискримінації»[16]. Стосувався він і червоноармійців, які несли службу в окупованих СРСР державах Східної Європи.

Відштовхуючись від вказівок кремлівського керівництва діяли і командувачі фронтів. Так, військова рада 4-го Українського фронту від 12 квітня 1945 року постановила провести серед особового складу військ фронту роз'яснювальну роботу щодо одруження з іноземками та повідомити особовому складу, що такі шлюби заборонені або вважаються недійсними. Також нагадувалися умови його укладання: «Порядок взяття шлюбу радянських громадян відомий — шлюб потрібно зареєструвати в радянських органах РАЦС. Всі інші реєстрації, окрім РАЦС, є недійсними і радянськими законами не визнаються. Більше того, взяття шлюбу з іноземкою і реєстрація цього шлюбу в закладах іноземних держав є серйозним злочином з боку військовослужбовців. Відповідні шлюби ведуть до того, що наші офіцери потрапляють до лап ворога і скоюють злочини перед радянською батьківщиною — СРСР… Про всі випадки одруження військовослужбовців на іноземках, а також про зв'язки наших людей з ворожими елементами іноземних держав доповідати негайно за командою для притягнення винних до відповідальності за втрату пильності та порушення радянських законів»[17]. Аналогічна настанова про заборону «шлюбів з іноземками» було розіслано командувачам військами 1-го Українського фронту від 18 квітня 1945 року[18].

За порушення цих приписів військових могли понизити в званні, зняти з посади, виключити з лав комуністичної партії чи провести офіцерський суд гідності (спеціальний виборний орган у Червоній армії, який розглядав справи про проступки офіцерів, які не мали кримінального підтексту, але ганьбили честь офіцера та моральні принципи військових. — *Авт.*). На

---

[15] *Чуракова О.* Заложницы «большой политики». Браки, «осложненные иностранным элементом»… С. 78.

[16] *Аблажей Н.* «Замужем за иностранцем…: шанс на невозвращение в послевоенный СССР»… С. 1049.

[17] *Богомолов В.* Жизнь моя, иль ты приснилась мне?...

[18] *Сенявская Е.* «Мы вступаем в фашистское логово...». Красная Армия на территории противника в конце 1944–1945 гг. Документы, материалы, комментарии. Москва: Центр гуманитарных инициатив, 2023. С. 197–198.

офіцерів, які наважилися дезертирувати з армії та були затримані, або їх жінки були запідозрені в роботі на іноземну розвідку, чекали військові трибунали та після ухвалення судового рішення етапування до виправних таборів. Виявленням таких військовослужбовців займалися представники контррозвідувальної служби «Смерть шпигунам» (далі — СМЕРШ): коли їм вдавалося довести, що дружина-іноземка — шпигунка, чоловік відразу поставав перед військовим трибуналом. Але слід відзначити, що у таких справах значну роль відігравали становище військового, його звання, зв'язки, ставлення до нього керівництва — все це могло вберегти від «неприємностей»: осуду, вжиття адміністративних заходів, чи кримінального покарання. Так, військовий трибунал засудив до 5 років позбавлення волі капітана Саковича за одруження з німкенею, а ось військова рада 1-го Білоруського фронту 5 квітня 1945 р. за аналогічні дії лише понизила в званні командира 74-ї дивізії підполковника Ю. Мазного та постановила провести над ним суд офіцерської гідності, який міг лише понизити в званні чи винести сувору догану. На поблажливе рішення не вплинув навіть доведений факт зізнання його дружини в співпраці з ворожою розвідкою[19].

На відміну від офіційної державної позиції, керівництво військових частин як правило ставилося до таких романів нейтрально або з розумінням і не втручалося. «Гулять — гуляй, але при демобілізації повертайся додому, і жодних шлюбів з іноземками», — так описує настрої, які панували серед командування, офіцер В. Орлов[20]. Інколи військове оточення настільки переймалося долею закоханих, що знаючи про їх наміри бути разом, попри заборону, не видавали їх керівництву, а співчували і не сприймали людей, які їм заважали. Одна з таких історій сталася в частині В. Орлова: розвідник Хурс симпатизував до молоденької німки з дитиною. Після демобілізації він не поїхав додому в Росію, а вирішив залишитися з нею в Німеччині, сховавшись в її будинку. Багато людей знали про це, але мовчали. Утім, знайшовся солдат, який доніс представнику військової контррозвідки про них. Висліджували розвідника досить довго, а коли піймали — засудили. Однополчани не сприйняли вчинок особіста. На першій же зустрічі ветеранів йому згадали Хурса, і він більше не приїздив на них[21].

---

[19] *Богомолов В.* Жизнь моя, иль ты приснилась мне?...

[20] *Орлов В.* Воспоминания рядового артиллериста о войне 1941–1945 гг. URL: https://iremember.ru/memoirs/artilleristi/orlov-vladilen-aleksandrovich/ (дата звернення: 20.03.2026).

[21] Там же.

Зазвичай військове керівництво знало все про романи підлеглих, але не звертало уваги до того моменту, поки офіцер не подавав заяву про бажання одружитися; тоді командування включало адмінресурс і робило все, аби роз'єднати пари. Інтимні зв'язки в біографії офіцерів могли виринати на поверхню у випадках проблеми з виконанням своїх обов'язків або конфліктів з керівництвом чи підлеглими.

Війна значно впливала на природу сімейних взаємин, багатьом парам довелося пройти випробування вірністю та довірою один до одного. Ревнощі та підозра в зраді були супутниками багатьох шлюбів військових офіцерів. Радянські жінки переживали, що їх місце займуть іноземки, які постійно були в полі зору чоловіків. Власне, це стало однією із причин того, що радянське керівництво, аби зняти напругу в стосунках, дозволило із серпня 1953 р. офіцерському складу забрати із СРСР до себе родини[22].

Рідні німкень і австрійок зазвичай намагалися не афішувати відносини доньок з червоноармійцями або прагнули розлучити закоханих, бо, окрім того, що вважали їх ворогами, боялися нищівного суспільного таврування. Відомі випадки, коли батьки видавали обранців своїх доньок, що дезертирували з Червоної армії, радянській владі. Для прикладу, австрійський дослідник П. Сиксиль розповів журналістам історію про молодого майора Червоної армії, який покохав австрійку. Із часом молоді люди таємно одружилися та зуміли втекти до підконтрольного британцям м. Грац. Але батьки дівчини були проти шлюбу, тому видали чоловіка доньки британським спецслужбам, а ті повернули його радянським правоохоронцям. Військовий трибунал засудив майора до 10 років виправних таборів, а дружина від 1945 р. більше його ніколи не бачила. Через деякий час вона вийшла вдруге заміж вже за свого співвітчизника[23]. Дуже часто батьки розлучали закоханих, відправляючи дівчину до далеких родичів в інші міста, а військовому повідомляли, що вони не бажають спілкуватися з ними, або захворіли і поїхали на лікування; могли наговорити, що дівчина поводиться непристойно і постійно гуляє з іншими чоловіками або має нареченого[24].

Незгода з рідними зазвичай тягнула за собою залишення батьківського дому та припинення будь-яких контактів із рідними. Так сталося у випадку з австрійкою Терезою С. Її батьки не сприйняли вибір доньки та зажадали,

---

[22] *Куцька О.* Взаємовідносини червоноармійців з місцевим населенням в ході бойових дій радянських військ на території Австрії…С. 80.

[23] *Фирсова Т.* Данные о 60 тысячах советских солдат впервые представлены в Вене. РИА Новости. 2011. 27 янв. URL: https://ria.ru/20110127/327202694.html (дата звернення: 10.03.2026).

[24] Див.: *Stelzl-Marx B.* Stalins Soldaten in Osterreich…S. 518.

аби вона вийшла заміж за місцевого хлопця. Не погоджуючись із цим, дівчина втекла до свого коханого червоноармійця М. Сидорова в казарму. Майже 5 років вона не спілкувалася з рідними, а коли чоловіка в 1950 р. відправили до СРСР, повернулася додому з донькою на руках[25].

Негативне ставлення суспільства до романів призводило до стигматизації жінок: на них постійно тиснули, ображали, висміювали, демонстративно уникали спілкування. Зазвичай це відбувалося після того, як військовий від'їздив до СРСР і жінку не було кому захистити. Ось що пише із цього приводу офіцер І. Бивших, який мав романтичні стосунки з німецькою дівчиною Е. Вальдхельм у селищі Хеєнорд. Поки він був там на посаді коменданта, то всі мешканці бажали їм щастя, розповідали, що захоплюються їх коханням, а коли залишив селище, Елізабет відразу відчула зміну настроїв односельців — вони постійно дорікали зв'язками з радянським військовим. У листах до І. Бивших Елізабет писала: «Мене тут більшість ненавидить і не любить, але я не звертаю уваги на презренні і насмішливі погляди»[26]. Така ж доля чекала і на дітей, народжених від червоноармійців. У народі їх називали «російською дитиною», «російськими виродками», «сволотою». Зневага до матерів екстраполювалася і на них. Дискримінація психологічно тиснула на дітей, вони почувалися вигнанцями й аутсайдерами, постійними об'єктами глузувань, погорди й агресії. До 1960-х років тавро «російська дитина» у Німеччині та Австрії був синонімом чогось ганебного та меншовартісного, презирливого. Німецькі діти з ними переважно не товаришували — це вважали «непристойним». Народжений у лютому 1947 року від радянського офіцера Ф. Рідер згадував, що завжди був небажаним гостем у домівках сусідів, а батьки однокласників, дізнавшись хто його батько, забороняли своїм дітям товаришувати з ним[27].

Намагання військових обійти приписи командування

Жорсткі покарання керівництва відразу вплинули на бажання офіцерів одружуватися. Тепер вони намагалися жити в цивільних шлюбах, не афішуючи своїх стосунків аби не потрапити у поле зору СМЕРШу. Червоноармієць Л. Рабічев пише в спогадах, що сильно закохався в німкеню у Східній Пруссії. Але товариш наполегливо відмовляв його від

---

[25] *Stelzl-Marx B.* Stalins Soldaten in Osterreich…S. 516.

[26] *Бывших И.* Ваниляйн и Лизхен: документальная повесть. Екатеринбург: Уральское литературное агентство, 2007. URL: https://www.rulit.me/books/vanilyajn-i-lizhen-read-662498-37.html (дата звернення 19.03.2026).

[27] *Stelzl-Marx B.* Die unsichtbare Generation: Kinder sowjetischer Besatzungssoldaten in Österreich und Deutschland... S. 364.

ідеї написати рапорт командиру про намір одружитися, аргументуючи це проблемами зі спецслужбами та можливістю жити із жінкою і без шлюбу[28].

Військовослужбовці, які не погоджувалися із забороною керівництва одружуватися і не бажали жити в цивільних шлюбах, дезертирували з армії (командування писало, що найчастіше причиною таких вчинків були любовні романи[29]) та намагалися спланувати втечу до зони впливу союзників. Згадуваний вище офіцер І. Бивших (1946 р. працював перекладачем у СМЕРШі) зауважував, що ці вчинки були доволі поширеними: «Боже мій, скільки радянських офіцерів наважилися на цей крок відчаю»[30]. Найчастіше для втечі обирали американську зону. Одним із мотивів, який підштовхував чоловіків до таких вчинків, могла бути вагітність жінок. «Я був присутнім на одному допиті, — писав у спогадах І. Бивших. — Цього разу допитували двох винуватців. Отримавши відмову в шлюбі з німецькою дівчиною, російський офіцер зняв із себе форму та втік до рідних коханої. Його знайшли, арештували… Наречена заявила, що вона вагітна і згодна на будь-які умови, аби лишень жити з коханим разом, хоч в Німеччині, хоч у Росії»[31]. Ніхто не звернув увагу на прохання жінки, офіцера віддали під трибунал.

Хоча щоби провернути такі операції, потрібно було подолати безліч труднощів та сподіватися на щасливий випадок, а він випадав не кожному. Б. Штельцель-Маркс наводить історію, коли червоноармієць в Австрії дезертирував із Червоної армії та зумів виїхати зі своєю коханою до Франції[32]. В. Орлов згадував, що в його частині служив офіцер-скульптор Глікман. Він закохався в німецьку художницю Урсулу, з якою жив на квартирі, поки служив в Німеччині. На своє клопотання щодо одруження з Урсулою отримав відмову. А коли його демобілізували, повернувся до Ленінграда. У 1970-х роках зумів втекти до США. Звідти переїхав в Західну Німеччину до своєї коханої, одружився і прожив щасливе життя[33]. Історія кохання ветерана І. Бивших і німецької дівчини Елізабет знайшла своє продовження у XXI столітті, коли, уже в літньому віці, чоловік відшукав свою кохану в Люксембургу та одружився у 2008 році. Відомі спроби

---

[28] *Рабичев Л.* Война все спишет. Воспоминания офицера-связиста 31-й армии. 1941–1945. Москва: Центрполиграф, 2010. С. 205.

[29] *Stelzl-Marx B.* Stalins Soldaten in Osterreich…S. 517.

[30] *Бывших И.* Ваниляйн и Лизхен…

[31] *Бывших И.* Ваниляйн и Лизхен…

[32] *Штельцель-Маркс Б.* Советские освободители и австрийские женщины: проблемные отношения. Российско-австрийский альманах: исторические и культурные параллели. Вып. 2. Ставрополь: Изд-во СГУ, 2006. С. 258.

[33] *Орлов В.* Воспоминания рядового артиллериста…

червоноармійців переправити своїх коханих до СРСР. І. Бивших згадував випадок, коли офіцер М. Соколов спробував забрати з собою до СРСР німецьку дівчину, але в Мінську її зняли з потяга співробітники СМЕРШу та звинуватили в шпигунстві. Свій вчинок дівчина пояснила на допитах просто: «Я й Михайло любимо один одного, хочемо одружитися, створити родину. Михайло звертався до генерала за дозволом, але отримав відмову… Тоді він вирішив таємно відвезти мене до своїх батьків, де я мала чекати, коли вийдуть нові закони, які дозволять нам одружитися»[34]. Маємо зауважити, що шлюби з іноземками дозволили після смерті Й. Сталіна в 1953 р., але де-факто вони не були допущені у військах, за кількома винятками, до кінця існування НДР[35].

Користуючись своїм становищем, військовослужбовці намагалися отримати для дружин-іноземок документи, які б засвідчували їх приналежність до Червоної армії і СРСР, або отримати в командира свідоцтво про шлюб. Так, майор Трофимов одружився в місті Кросно (Польща) на польці та, використовуючи зв'язки, спробував прилаштувати дружину в шпиталі. Лейтенант Ігнатович у березні 1945 року дістав для німецької дружини свідоцтво про шлюб і радянські документи на своє прізвище[36]. Варто зауважити, що такі спроби офіцерів не завжди були ефективними, адже жінку-іноземку складно було приховати серед військовослужбовців. Вона помітно відрізнялася від радянських жінок манерами, вихованням, а найголовніше — слабким знанням російської мови, що завжди впадало в око, тому рано чи пізно «доброзичливці» доносили про таких «куди слід»[37].

У разі затримання спецорганами жінки чи її родичів чоловіки інколи використовували свої зв'язки, аби врятувати їх. Так, лейтенант 730-го артполку Гранченко намагався звільнити з-під арешту німкеню, з якою співмешкав. Начальник артпостачання однієї із червоноармійських частин капітан Трошин допомагав визволити із в'язниці заарештовану сестру своєї німецької коханки[38].

У закоханих був один вихід — змиритися з неможливістю офіційного одруження та жити разом у цивільному шлюбі, не афішуючи стосунків. Тим паче, як уже зазначалося, військове керівництво і політкомісари не

---

[34] *Бывших И.* Ваниляйн и Лизхен…

[35] *Stelzl-Marx B.* Die unsichtbare Generation: Kinder sowjetischer Besatzungssoldaten in Österreich und Deutschland…S. 361.

[36] Богомолов В. О. Жизнь моя, иль ты приснилась мне?...

[37] *Гінда В.* Інтимні стосунки та сексуальне насильство під час німецько-радянської війни…С. 272.

[38] *Богомолов В.* Жизнь моя, иль ты приснилась мне?...

звертали уваги на такі виверти військових. Полковник Л. Карапетян майже півтора року жив з німецькою балериною Ханелорою у цивільному шлюбі, вона навіть виховувала його двох доньок як своїх рідних. Розуміючи безперспективність таких взаємин, німкеня виїхала до Західної Німеччини, а Карапетяна під кінець 1949 р. перевели служити до Києва[39]. Від'їжджаючи до СРСР, І. Бивших помітив, що окрім його коханої Е. Вальдхельм, на пероні стояли інші німецькі дівчата, які проводжали своїх радянських чоловіків[40].

Закохані чудово розуміли, що їхні відносини не матимуть щасливого завершення через офіційну заборону таких шлюбів і стовідсоткову ймовірність повернення до СРСР чоловіка. Але сила почуттів, романтизм і внутрішній протест проти політичних суспільних норм, які притаманні молоді, ймовірно, були головними мотиваційними факторами закоханих бути разом, хай навіть не в шлюбі.

Мотивації кохання чоловіків і жінок

Незважаючи на табуїзацію «інтернаціональних» шлюбів, закохані все ж йшли на це. Спробуємо розібратися, що ж ними рухало. Викладені мною рефлексії не можуть бути абсолютно усталеними, зважаючи на людську індивідуальність, психологічну пластичність і, найголовніше, брак джерельної бази.

Розпочнемо із жінок, які від цих союзів зазнали значно більше шкоди, ніж чоловіки. Адже, окрім стигматизації суспільством, їм у майбутньому доводилося самотужки виховувати дітей; вони мали проблеми з улаштуванням особистого життя; рідні та чоловік-співвітчизник, у разі повторного одруження, зазвичай негативно ставилися до дитини червоноармійця. Чоловіки у більшості випадків перебували у вигіднішому становищі. Про їхні стосунки зазвичай знали лише колеги-військовослужбовці, які не засуджували такі дії. Після повернення до СРСР вони уникнули тиску суспільства чи рідних, спокійно одружувалися або поверталися до законних дружин та продовжували жити без жодних незручностей. Єдине, що в перші роки декого могло мучити сумління та туга за німецькою жінкою, але із часом це зазвичай минулося.

Радянські офіцери цікавили жінок-іноземок з багатьох причин. По-перше, це можливість отримати продовольче забезпечення та покровительство. Червоноармієць В. Гельфанд згадував, як зустрічався із красивою німецькою дівчиною Маргот і постійно приносив їй додому продукти,

---

[39] *Ахназарян М.* Их называют «дети войны». *Голос Армении*. 2015. 7 мая. URL: https://www.golosarmenii.am/ix-nazyvayut-deti-vojny/ (дата звернення: 20. 02. 2026).

[40] *Бывших И.* Ваниляйн и Лизхен…

за що рідні німкені були йому безмежно вдячними. Хоча він дівчині не подобався, вона змушено терпіла його залицяння. «Мати дівчини залишилася задоволена мною. Ще б пак! На вівтар довіри з боку рідних мною були принесені цукерки та масло, ковбаса і дорогі німецькі цигарки. Вже половини цих продуктів достатньо, щоб мати повне право що завгодно творити з дівчиною на очах у матері, і вона нічого не скаже проти. Адже продукти харчування сьогодні дорожчі за життя», — наголошував Гельфанд[41].

По-друге, потяг до нового та забороненого притаманний молодим людям. Історикиня Б. Штельцель-Маркс зауважує, що жінок вабила, з одного боку, уніформа, яка часто сприймалася як приваблива; з іншого боку — несподівані витонченість і освіченість офіцерів. Цей контраст ставав ще помітнішим у світлі нацистської пропаганди про слов'янських «недолюдей». Окрім того, вони мали значно вищий соціальний статус, на відміну від місцевих чоловіків і молодиків[42].

Російська дослідниця О. Сенявська зазначає , що німкень, окрім цікавості до червоноармійців, підкуповувала ще й їхня щедрість[43]. Молодший лейтенант Д. Златкін, який наприкінці війни служив на острові Борнгольм у Данії, згадував: «Ми не бачили жінок, а потрібно було… А коли в Данію приїхали… це вільно, будь ласка. Вони хотіли перевірити, випробувати, відчути російську людину, що це таке, як це, і ніби виходить краще ніж у данців. Чому? Ми були безкорисливими і добрими… Я дарував коробку цукерок на пів столу, я дарував 100 троянд незнайомій жінці… на день народження»[44].

По-третє, завершення війни та спілкування із офіцерами в побуті із часом призводили до сприйняття їх жінками та дівчатами не як ворогів, а як чоловіків. Німкеня Е. Вальдхельм, побачивши вперше свого майбутнього коханого офіцера І. Бивших тихо прошепотіла своїй сестрі: «Дивися, який красивий росіянин»[45].

По-четверте, під тиском важкого окупаційного повсякдення значно розширився спектр еротичних підходів жінок і військовослужбовців, який

---

[41] *Гельфанд В.* Дневники 1941–1946. URL: http://militera.lib.ru/db/gelfand_vn/index .html (дата звернення: 10.02.2026).

[42] *Stelzl-Marx B.* Stalins Soldaten in Osterreich… S. 499.

[43] *Сенявская Е.* Женщины освобождённой Европы глазами советских солдат и офицеров (1944–1945 гг.). *Ученые записки Петрозаводского государственного университета. Серия: общество и гуманитарные науки.* Петрозаводск, май 2012. № 3 (134). С. 18.

[44] Цит. за: Там же. С. 18.

[45] *Бывших И.* Ваниляйн и Лизхен…

коливався в діапазоні від флірту до любовних стосунків, а у виняткових випадках — і до шлюбу[46].

По-п'яте, війна призвела до гендерного дисбалансу: жінок було набагато більше від чоловіків. Лише в Австрії загинули понад 380 тис. чоловіків, а на 1948 р. на сто австрійок припадало 70 чоловіків[47]. Як бачимо, брак чоловіків репродуктивного віку був значним, молоді дівчата та жінки розуміли, що створити шлюб зі співвітчизником та реалізувати себе в ролі матері не кожній вдасться, тому могли розглядати претендентами на цю роль червоноармійців.

По-шосте, такий шлюб міг бути для жінок і дівчат можливістю убезпечити себе від сексуального насилля солдатів Червоної армії та сподіванням на уникнення репресій радянської влади. Для прикладу, українець М. Кутько, перебуваючи в німецькому полоні, напередодні приходу радянських військ отримав від охоронця пропозицію одружитися з його 18-річною донькою. В такий спосіб німець сподівався після приходу радянської влади врятувати свою родину від небезпеки, бо сподівався, що як родича червоноармійця спецслужби СРСР його не зачіпатимуть[48].

Поміж мотивів чоловіків зазвичай переважало банальне бажання мати інтимні контакти. Тут значну роль відігравала їхня сексуальність, яка значно відрізняється від жіночої. Після важких років війни військові отримали можливість спокійно жити й любити. А враховуючи їх молодий вік, коли прагнення любити, бути коханим чи мати інтим превалює над іншими бажаннями[49]. Офіцер В. Орлов, згадуючи перші дні після війни, зауважував: «Війна завершилася, ми відчували себе переможцями, і головне, визволителями народів Європи від фашизму. Ми перебували в європейському місті, були молоді і сповнені надії на світле майбутнє, але хотіли вже зараз відповідати моменту»[50]. Далі він наголошує, що поміж червоноармійців у перші повоєнні дні особливе місце посідали любовні справи. Всі, хто міг вирватися в місто, відразу завели собі подружок. «Моє оточення, від юних до літніх дядьків, вихвалялося своїми зв'язками, швидкоплинними, випадковими і більш серйозними. Випадкові зв'язки, особливо у офіцерів, які мали велику можливість спілкування з населенням

---

[46] *Stelzl-Marx B.* Stalins Soldaten in Osterreich… S. 500.

[47] *Штельцель-Маркс Б.* Советские освободители и австрийские женщины: проблемные отношения…С. 249.

[48] *Шамайда Т.* «Німець умовляв діда взяти його доньку заміж — щоб Червона армія не чіпала». Українська правда. 2010. 4 трав. URL: https://www.pravda.com.ua/columns/2010/05/04/4998944/ (дата звернення: 15.03.2026).

[49] *Stelzl-Marx B.* Stalins Soldaten in Osterreich… S. 506.

[50] *Орлов В.* Воспоминания рядового артиллериста…

і більші можливості, частенько закінчувалися венеричними хворобами і шпиталем… Серйозні стосунки були рідшими й інколи супроводжувалися драмами»[51]. Вторить йому і В. Гельфанд, у своєму щоденнику за 6 червня 1945 р. він зробив такий запис: «Все марно мрію про кохання, хай навіть з німкенею, але аби вона була розумна, красива, охайна і, найголовніше, віддано любила мене. Далі цієї мрії, обіймів, поцілунків і розмов на 2-3 години справа не доходила. Своєї дівчини не знайшов поки»[52].

Військовослужбовці намагалися надолужити все те, що втратили за роки війни (секс, кохання, любовні романи та пригоди), а статус переможців, яким майже все дозволено, лише підсилював ці прагнення. Командир взводу оптичної розвідки І. Старцев писав у щоденнику: «А як хочеться додому аби в тил, якесь невеличке містечко, де є дівчата, кіно, театр. Хоч би на кілька днів аби забутися»[53]. Б. Штельцель-Маркс зауважує, що причини, чому радянські військові вважали австрійських жінок привабливими, часто не були тотожними їхнім мотивам, де на першому плані стояли — побутові, комунікативні та сексуальні «послуги»[54].

Ветерани у спогадах, торкаючись теми захоплення іноземними дівчатами, зауважують, що вони на певний час відірвали їх від воєнного повсякдення та повернули до нормального життя з усіма його пристрастями і духовними цінностями. «Еріка була для мене передовсім уособленням того, що стоїть за межами війни, того, що далеко від її жахіть, її багнюки, її ницості, її підлості. Вона перетворилася для мене в зосередження духовних цінностей, про які мріяв і яких бажав, — писав про свій роман з німкенею офіцер М. Нікулін. — Виявляється, на війні найстрашніше перебувати в духовному вакуумі, в підлості та вульгарності. Людина перестає бути Людиною і перетворюється на рибу, викинуту на пісок. Еріка повернула мене до атмосфери, якої я так довго був позбавлений. І я відповідав їй почуттями найчистішими та найсвітлішими, на які був здібний… Я пережив години, яких мало буває в житті. З чотирьох лап, на яких ми зазвичай ходимо, впершись носом у сіре повсякдення, я звівся на дві ноги, випрямився, розправив плечі і побачив зірки… Це були години і дні найвищого прозріння та очищення»[55].

Не варто відкидати прагнення чоловіків створити собі ілюзію родинного затишку в чужій країні та генетичну потребу бути поряд із жінкою та її піклуванням про неї. «Сильна половина» людства виявляється не такою вже

---

[51] *Орлов В.* Воспоминания рядового артиллериста…

[52] *Гельфанд В.* Дневники…

[53] *Старцев И.* Дневники. URL: https//corpus.prozhito.org/person/9023 (дата звернення: 10.02.2026).

[54] *Stelzl-Marx B.* Stalins Soldaten in Osterreich… S. 516.

[55] *Никулин Н.* Воспоминания о войне. Москва: АСТ, 2014. С. 250–251.

й сильною, коли мова йде про побутові умови холостяцького життя. Загальновідомо, що одружені чоловіки мають охайніший зовнішній вигляд, завжди нагодовані, акуратно одягнені. М. Нікулін у спогадах розповідає про свого командира, який співмешкав з німкенею: його кімната завжди була прибрана, форма випрана та випрасувана, «капітан навіть навчив варити борщ свою нову подругу». Одним словом, після «одруження» він зажив щасливим «сімейним» життям[56].

З наративного матеріалу багатьох чоловіків і жінок випливає, що їхній інтерес одне до одного був обопільний, як і деякі мотиви. Скажімо, бажання спілкуватися із протилежною статтю, яке виплеснулося назовні після війни та часто призводило до виникнення любовних взаємин. Люди, змучені воєнним лихоліттям, прагнули психологічного і емоційного розвантаження, а романтичні стосунки були тією можливістю відволіктися від пережитого. Л. Рабічев неодноразово писав про пошук емоційних зв'язків у Німеччині[57]. Значно впливали на це такі фактори: психологічне вихолощення війною, яке призводило до потреби людей у доброті, душевному теплі та розумінні; молодість із властивими їй романтизмом, прагненням до пригод і бажанням кохати та бути коханим; заборона на подібні контакти — адже те, що вважається забороненим і небезпечним, іноді викликає сильніші емоції, може посилювати почуття і потяг, робити їх інтенсивнішими і гострішими. На війні люди часто опиняються по різні боки через політику держави, обставини, армію. Утім, на особистому рівні вони і далі залишаються людьми зі своїми мріями, страхами, вподобаннями, які нерідко можуть співпадати. Іноді саме ці спільні вподобання можуть зблизити людей з ворожих таборів. Адже людина і ворог — не одне й те саме; нерідко люди опиняються на війні проти своєї волі і не завжди поділяють ідеї, які пропагує їх держава.

Маємо зауважити, що поміж солдатів Червоної армії були поширені спонтанні шлюби в стані алкогольного сп'яніння. Військове командування неодноразово повідомляло в центр про це: «Майже всі злочини відбувалися через вживання алкогольних напоїв та зв'язок із місцевими жінками з усіма відповідними наслідками. Незважаючи на те, що керівництво армії забороняло такі контакти, а також шлюби з іноземцями, кількість сексуальних зв'язків між російськими військовослужбовцями та австрійськими жінками була величезною», — йшлося в одному із таких повідомлень[58]. А. Пето пише, що примусові шлюби були поширені в Угорщині. Це коли п'яні

---

[56] *Никулин Н.* Воспоминания о войне. С. 226.

[57] *Рабичев Л.* Война все спишет… С. 78–79; 86–87, 156–157.

[58] *Куцька О.* Взаємовідносини червоноармійців з місцевим населенням в ході бойових дій радянських військ на території Австрії... С. 77–85.

озброєні солдати приводили насильно до РАЦСів вподобану жінку і просили розписати їх. Після того як війська рухалися далі, жінки зверталися у відповідні органи із проханням розірвати шлюб[59]. Зрозуміло, такі речі відбувалися не на ґрунті романтичних стосунків, а скоріше за все п'яні військові розважалися в такий спосіб. Не виключено, що під час сексуальних домагань, отримуючи відмову від жінки, аргументовану тим, що інтимні контакти можуть мати лише з чоловіком у шлюбі, вели до відповідних органів з вимогою одружити. Хай там як, можна однозначно стверджувати: це одна зі спотворених форм сексуального насилля з боку радянських солдатів, яких у той час було чимало.

Отже, підсумовуючи викладене, можемо констатувати, що особистісні відносини між іноземками та офіцерами Червоної армії були звичайним явищем на окупованих СРСР територіях Німеччини й Австрії. А ось ставлення до них держави, військового командування, комбатантів, батьків німецького й австрійського суспільств було різним. Визначальною у подальшій долі стосунків стала їх заборона комуністичною верхівкою, яка унеможливлювала офіційну реєстрацію шлюбів і призвела до різноманітних спроб закоханих обійти заборону, що в абсолютній більшості призводило до трагічних наслідків. Найпоширенішими поміж спроб обійти заборони були позашлюбні співмешкання, найрадикальнішими — дезертирство з лав Червоної армії, розривання всіх зв'язків із рідними, державою та втеча закоханих до західних зон окупації.

Проаналізований наративний матеріал дав змогу визначити багатогранність мотивів чоловіків і жінок у потребі таких взаємин і спільні риси, характерні для представників обох статей. У майбутньому тема потребує ґрунтовного дослідження на основі виявлення нових фактів і розширення джерельної бази (переважно офіційних відомчих документів директив, постанов, указів). На жаль, фіксація відповідних фактів і досудового покарання радянських військових Червоної армії, які мали стосунки з іноземками містяться у фондах військової прокуратури (звіти за 1945–1950 рр.) та зберігаються у Державному архіві Російської Федерації. Доступ до них українських дослідників у світлі російсько-української війни закритий.

REFERENCES

Ablazhey, N. N. (2021). "Zamuzhem za inostrantsem…: shans na nevozvrashchenie v poslevoennyy SSSR". *Noveyshaya istoriya Rossii*. Vol. 11, 4. 1045–1062. [in Russian].

---

[59] *Пето А.* Насилие и молчание… С. 300.

Akhnazaryan, M. G. (2015, May 7). *Ikh nazyvayut "deti voyny". Golos Armenii*. Retrieved February 23, 2026, from http://www.golosarmenii.am/article/28369/ix-nazyvayut-deti-vojny. [in Russian].

Bogomolov, V. O. (2005). Zhizn' moya, il' ty prisnilas' mne? *Nash sovremennik, 10–12*. Retrieved March 20, 2026, from http://militera.lib.ru/prose/russian/bogomolov_vo/03.html. [in Russian].

Byvshikh, I. N. (2007). *Vanilyayn i Lizhen: dokumental'naya povest'*. Ekaterinburg: Ural'skoe literaturnoe agentstvo. Retrieved March 19, 2026, from https://www.rulit.me/author/byvshih-ivan-nikolaevich/vanilyajn-i-lizhen-download-662498.html. [in Russian].

Churakova, O. V. (2013). Zalozhnitsy "bol'shoy politiki". Braki, "oslozhnennye inostrannym elementom", v SSSR v 40–50-e gody XX veka. Abstracts of Papers: *Problemy istorii massovykh politicheskikh repressiy v SSSR. 1953–2013: 60 let bez Stalina.* (pp. 78–80). Krasnodar. [in Russian].

Firsova, T. N. (2011, January 27). Dannye o 60 tysyachakh sovetskikh soldat vpervye predstavleny v Vene. *Ria Novosti*. Retrieved January 27, 2026, from https://ria.ru/20110127/327202694.html. [in Russian].

Gelfand, V. N. *Dnevniki 1941–1946*. Retrieved February 10, 2026, from http://militera.lib.ru/db/gelfand_vn/index.html. [in Russian].

Hinda, V. V. (2021). *Intymni stosunky ta seksualne nasylstvo pid chas nimetsko-radianskoi viiny v okupatsii i na fronti. Kyiv: In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy*. [in Ukrainian].

Kutska, O. O. (2017). Vzaiemovidnosyny chervonoarmiitsiv z mistsevym naselenniam v khodi boiovykh dii radianskykh viisk na terytorii Avstrii naprykintsi Druhoi svitovoi viiny. *Etnichna istoriia narodiv Yevropy*. 55. 77–85. [in Ukrainian].

Mühlhäuser, R. (2009). "Diskriminiert, als sei es ein Negerbastard" Der Nationalsozialistische Blick auf die Kinder deutscher Soldaten und einheimischer Frauen in den besetzten Gebieten der Sowjetunion (1942–1945). *WERKSTATT Geschichte*. Heft 51. Klartext Verlag, Essen. 43–55. [in German].

Mühlhäuser, R. (2010). *Eroberungen: Sexuelle Gewalttaten und intime Beziehungen deutscher Soldaten in der Sowjetunion 1941–1945*. Hamburger Edition. [in German].

Nikulin, N. N. (2014). *Vospominaniya o voyne*. Moskva: AST. [in Russian].

Orlov, V. A. (2010, January 29). *Vospominaniya ryadovogo artillerista o voyne 1941–1945 gg.* Retrieved March 20, 2026, from https://iremember.ru/memoirs/artilleristi/orlov-vladilen-aleksandrovich/. [in Russian].

Peto, A. (2023). *Nasilie i molchanie. Krasnaya armiya v Vengrii vo Vtoroy Mirovoy voyne.* Stuttgart: ibidem-Verlag. [in Russian].

Petrova, N. K. (2014). *Zhenshchiny Velikoy Otechestvennoy voyny*. Moskva: Veche. [in Russian].

Rabichev, L. N. (2010). *Voyna vse spishet. Vospominaniya ofitsera-svyazista 31-y armii. 1941–1945*. Moskva: Tsentrpoligraf. [in Russian].

Senyavskaya, E. S. (2012). *Zhenshchiny osvobozhdennoy Evropy glazami sovetskikh soldat i ofitserov (1944–1945 gg.)". Uchenye zapiski Petrozavodskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: obshhestvo i gumanitarnye nauki*. 3 (134), 16–21. [in Russian].

Senyavskaya, E. S. (2023). (1) *My vstupaem v fashistskoe logovo... Krasnaya Armiya na territorii protivnika v kontse 1944–1945 gg. Dokumenty, materialy, kommentarii*. Moskva, SPb.: Centr gumanitarnyx iniciativ. [in Russian].

Shamayda, T. A. (2010, May 4). *"Nimets umovliav dida vziaty ioho donku zamizh — shchob Chervona armiia ne chipala". Ukrainska pravda*. Retrieved March 15, 2026, from https://www.pravda.com.ua/columns/2010/05/04/4998944/. [in Ukrainian].

Startsev, I. I. *Dnevniki*. Retrieved February 10, 2026, from https://corpus.prozhito.org/notes?diar. [in Russian].

Stelzl-Marx, B. (2006). Sovetskie osvoboditeli i avstriyskie zhenshchiny: problemnye otnosheniya". *Rossiysko-avstriyskiy almanakh: istoricheskie i kulturnye paralleli*. 2. 249–267. [in Russian].

Stelzl-Marx, B. (2009). Die unsichtbare Generation: Kinder sowjetischer Besatzungssoldaten in Österreich und Deutschland. *Historical Social Research*. 34. 336–365. [in German].

Stelzl-Marx, B. (2012). Die unsichtbare Generation. *Wiener Zeitung*. 180, 37. [in German].

Stelzl-Marx, B. (2012). *Stalins Soldaten in Osterreich. Die Innensicht der sowjetischen Besatzung 1945–1955*. Wien-München: Böhlau Verlag; Oldenbourg Verlag. [in German].

Stelzl-Marx, B. (2016). "Ich bin stolz, ein Besatzungskind zu sein" Resilienzfaktoren von Nachkommen sowjetischer Soldaten in Österreich. (1) *Kinder des Zweiten Weltkrieges — Stigmatisierung, Ausgrenzung und Bewältigungsstrategien*, 73–92. Frankfurt-New York. [in German].

Volodymyr Ginda,
Candidate of Historical Sciences (Ph.D.),
Senior Researcher of the Department of Military Historical Research,
Institute of History of Ukraine of the NAS of Ukraine (Kyiv),
Ukraine, ginda@ukr.net
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8373-148X

ROMANTIC RELATIONSHIPS BETWEEN SOLDIERS OF THE RED ARMY AND GERMAN AND AUSTRIAN WOMEN: AN UNDERSTUDIED PAGE OF THE GERMAN–SOVIET WAR

Abstract. The aim *of this study is to analyze the romantic relationships between soldiers of the Red Army and German and Austrian women on the basis of memoirs of veterans of the German–Soviet War. The author seeks to explain the nature of such relationships, the attitudes toward them within society, the Soviet authorities, and the military, as well as to trace the fate of these marriages and their impact on the subsequent lives of men and women.* ***Methodology.*** *The article is based on the principles of historicism, systematicity, scientificity, logical coherence, and objectivity. It also employs methods of historical analysis, source criticism, analytical and deductive approaches. The study draws on the achievements of the scholarly fields of the history of everyday life, military anthropology, psychology, and social history, with a primary emphasis on an interdisciplinary approach.* ***Scientific novelty of the research.*** *Based on the memoirs of participants and witnesses of the German-Soviet War, an attempt is made to provide a systematic analysis of the romantic relationships between Red Army soldiers and Austrian and German women. The study highlights the social and psychological factors that led to these relationships and analyzes their nature from the perspectives of psychology, philosophy, and wartime everyday life.* ***Conclusions.*** *Romantic relationships between Red Army soldiers and women from the enemy camp during the years of the German-Soviet War were a widespread phenomenon. The Soviet state prohibited such marriages among Red Army personnel, arguing that foreign women could be spies for enemy intelligence services. Soldiers who married were usually immediately sent back to the USSR, stripped of military ranks and positions, or transferred to other military units in an attempt to separate the couples. Red Army soldiers who, after marriage, attempted to flee with their wives to the Western occupation zones were sentenced to labor camps for «treason against the motherland». German society generally held a negative attitude toward such relationships, perceiving Red Army soldiers as enemies; families often rejected their daughters' choices, although there were many cases where parents accepted them. In the vast majority of cases, these relationships had no future: couples were separated under pressure from the state, relatives, or society, and only those who managed to escape to the Western occupation zones had a chance to live a happy family life.*

Keywords: *German-Soviet War, Red Army, Red Army soldiers, German women, love, marriage, society, state.*

Стаття надійшла: *22.03.26.* ***Прийнято до друку:*** *02.04.26.* ***Опубліковано:*** *25.05.26.*
Article received: *22.03.26.* ***Approved for publication:*** *02.04.26.* ***Published:*** *25.05.26.*